

Marzena Kędra

Doświadczenia poszukujące –
technika stosowana w procesie
wspomagania szkół w rozwoju
kompetencji kluczowych uczniów



Tekst: **Marzena Kędra**

Marzena Kędra – dyrektor Publicznej Szkoły Podstawowej Cogito w Poznaniu, dyrektor nie-publicznej placówki doskonalenia nauczycieli, edukator, trener, autorka publikacji z zakresu edukacji wczesnoszkolnej, autorka i realizatorka wielu programów; posiada tytuł Honorowego Profesora Oświaty.

Konsultacja merytoryczna:

Marianna Hajdukiewicz, Katarzyna Leśniewska

Redakcja i korekta:

Anna Wawryszuk

Projekt okładki:

Barbara Jechalska

Redakcja techniczna i skład:

Anna Wawryszuk

Warszawa 2017

Publikacja jest rozpowszechniana na zasadach wolnej licencji

Creative Commons – Uznanie Autorstwa – Użycie Niekommercyjne (CC-BY-NC)

Ośrodek Rozwoju Edukacji

Aleje Ujazdowskie 28

00-478 Warszawa

tel. 22 345 37 00

www.ore.edu.pl



**Fundusze
Europejskie**
Wiedza Edukacja Rozwój

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny



Spis treści

Środowisko szkoły jako tło wspomagania	4
Obszar rozwojowy szkoły	4
Czym jest technika doświadczeń poszukujących?.....	5
Znaczenie metod pozwalających na eksperymentowanie i kreatywność	6
Wdrożenie	7
Podsumowanie	8
Załącznik 1 – Przykład zajęć otwartych przeprowadzonych w szkole.....	8

Środowisko szkoły jako tło wspomagania

Przyswojenie wiedzy odbywa się, wbrew temu, co się nieraz sądzi, nie poprzez wyuczanie reguł i prawideł, lecz przez doświadczanie¹.

C. Freinet

W szkole, której udzielono wsparcia, pracują nauczyciele o małym stażu pracy. Większość ma stopień nauczyciela kontraktowego. Jednocześnie zespół jest bardzo kreatywny i dąży do podnoszenia jakości pracy. Szkoła aspiruje do miana organizacji nowatorskiej, a grono pedagogiczne stara się, aby uczniowie byli aktywnymi uczestnikami procesu nauczania–uczenia się. Nauczyciele przejawiają zdolność do podejmowania działań twórczych, samorozwojowych. Równocześnie świadomi są swoich problemów, potrafią je ocenić i poszukują rozwiązań. Osoba wspomagająca zaproponowała wprowadzenie do procesu kształcenia nowatorskich rozwiązań inspirowanych pedagogiką freinetowską.

Obszar rozwojowy szkoły

Ewaluacja wewnętrzna wskazała, że nauczyciele potrzebują wsparcia w rozwijaniu znajomości metod nauczania sprzyjających kształtowaniu umiejętności uczenia się, opartych na eksperymentowaniu i wyzwaniu u uczniów kreatywności.

Wśród czynników, na podstawie których stwierdzono taką potrzebę, warto wymienić m.in.

- komunikowanie się – zachęcanie uczniów do komunikowania się między sobą, z nauczycielami i innymi osobami zarówno w formie pisemnej, jak i ustnej;
- negocjowanie – umiejętność rozwijana w kontaktach z innymi uczniami w zespole oraz z nauczycielem;
- twórcze myślenie – przełamywanie barier i stereotypów, poszukiwanie oryginalnych rozwiązań;
- praca w zespole – zachęcanie uczniów do budowania zespołów i podejmowania w nich różnych zadań;
- rozwiązywanie problemów – poszukiwanie rozwiązań problemów z wykorzystaniem różnych technik;
- korzystanie z informacji – wyszukiwanie informacji w różnorodnych źródłach, ich dobór, selekcja i wykorzystanie;
- podejmowanie decyzji – zachęcanie uczniów do podejmowania samodzielnych bądź zespołowych decyzji, wprowadzanie ich w życie, kontrolowanie rezultatów oraz ponoszenie odpowiedzialności za własne działania;
- radzenie sobie w sytuacjach nowych i nietypowych – przenoszenie dotychczasowych doświadczeń, wiedzy i umiejętności do nowych zastosowań;

¹ C. Freinet, *Niezmiennie prawdy pedagogiczne*, Polskie Stowarzyszenie Animatorów Celestyna Freineta, Otwock 1993, s. 21.

- prezentowanie własnej pracy i obrona swojego zdania – wykorzystanie różnych technik przygotowania i przeprowadzenie prezentacji oraz udział w dyskusji.

Potrzebę pracy w tym obszarze potwierdzały również refleksje i opinie nauczycieli. Podczas jednego ze spotkań podkreślali m.in., że dostrzegają potrzebę wdrażania do praktyki szkolnej metod pracy takich jak: planowanie pracy, swobodny tekst, kompleks zainteresowań, fiszki autokorektywne, odwrócone nauczanie, swobodna ekspresja artystyczna, projekty edukacyjne, prowadzenie badań i eksperymentów.

W celu podniesienia kompetencji nauczycieli w zdiagnozowanym obszarze opracowany został plan wspomagania szkoły, który obejmował:

- szkolenia z zakresu nabywania przez uczniów kompetencji kluczowych w kontekście konstrukttywizmu dydaktycznego;
- szkolenie nauczycieli z celowego wykorzystywania techniki doświadczeń poszukujących;
- organizację zajęć otwartych, wykorzystujących doświadczenia poszukujące podczas procesu edukacyjnego, i udział w nich nauczycieli;
- przeprowadzenie rozeznania wśród uczniów i nauczycieli na temat przydatności nowych rozwiązań zastosowanych w szkole; wspólna analiza wniosków.

Na tej podstawie zaczęto wdrażać taki sposób pracy, który wykorzystuje techniki doświadczeń poszukujących.

Czym jest technika doświadczeń poszukujących?

Autorem techniki doświadczeń poszukujących jest Célestin Freinet². Technika ta zakłada zdobywanie doświadczeń po omacku. W interpretacji Haliny Semenowicz oznacza to przypadkowe natrafienie przez dziecko w trakcie samodzielnych doświadczeń i działania na różne przedmioty i zjawiska, a także na odkrycia cech ludzi, zwierząt, roślin i przedmiotów za pomocą zmysłów wspieranych intuicją i przeżyciami emocjonalnymi (szczególnie zainteresowaniem i motywacją). Wyższą formą są doświadczenia poszukujące, w których po wielokrotnym powtórzeniu prób uwiecznionych sukcesem pojawia się jako element wtórny świadomość doznanych wrażeń zmysłowych i posługiwanie się nimi w sposób celowy i zamierzony, zamiast działania spontanicznego³.

Technika doświadczeń poszukujących wyzwala w uczniach aktywność celową (w przeciwieństwie do aktywności adaptacyjnej). Jest ona nastawiona przede wszystkim „na możliwość uzyskania jakiegoś określonego stanu rzeczy”⁴. W rezultacie powoduje wyjście poza dostar-

² A. Lewin, *Wychowanie. Tryptyk pedagogiczny*. Korczak, Makarenko, Freinet, Nasza Księgarnia, Warszawa 1986, s. 112.

³ H. Semenowicz, *Freinet w Polsce*, WSiP, Warszawa 1980, s. 97.

⁴ R. Więckowski, 1993, *Pedagogika wczesnoszkolna*, Warszawa, s. 269.

zione informacje. Aktywność ta wymaga działań twórczych i transgresyjnych, sprzyja uczeniu się zachowań niekonwencjonalnych, niestandardowych.

Znaczenie metod pozwalających na eksperymentowanie i kreatywność

Nauczyciele zauważyli, że takie podejście pozwala⁵:

- wzmacniać u uczniów umiejętności uczenia się i rozumienia co, jak i dlaczego;
- zachęcać uczniów, aby przejmowali odpowiedzialność za własne kształcenie, i decydowali z pomocą nauczyciela, w jakim kierunku powinno ono zmierzać;
- umożliwiać uczniom uczenie się przez działanie podczas wykonywania doświadczeń, ćwiczeń, zadań projektowych oraz dzielenie się wiedzą z innymi;
- ukształtować u uczniów umiejętność wypowiadania się, dyskusji i obrony własnych poglądów.

Warunkiem powodzenia stosowanych metod pracy, zwiększającym prawdopodobieństwo, że działania nauczycieli zostaną pozytywnie odebrane przez uczniów, jest:

- elastyczność i otwartość na potrzeby rozwojowe uczniów;
- motywowanie uczniów do działania;
- „granie do jednej bramki” – czyli współpraca nauczycieli i integracja międzyprzedmiotowa podejmowanych działań;
- gotowość nauczycieli do przyznawania się do niewiedzy i wspólnego z uczniami uczenia się.

Nauczyciele zdefiniowali warunki, jakie należy spełnić, aby w centrum kształcenia był uczeń, który aktywnie poszerza własną wiedzę i umiejętności. Oto one:

- 1) Cel jest dla ucznia bliski i wyraźny. Ma on poczucie sensu tego, co robi.
- 2) Uwzględnia się potrzeby i zainteresowania ucznia, a wtedy uznaje on zadania za własne.
- 3) Uczeń ma poczucie bezpieczeństwa, wie, że ma prawo do błędu i otrzyma konieczną pomoc oraz informację zwrotną.
- 4) Działaniom ucznia towarzyszą odczucia i emocje.
- 5) Uczeń bierze udział w planowaniu i podejmowaniu decyzji, wówczas ma świadomość, że coś od niego zależy.
- 6) Uczeń odczuwa satysfakcję (lubię to robić).
- 7) Uczeń ma poczucie własnej wartości (potrafię to zrobić).
- 8) Dostrzega się wkład pracy ucznia, a nie rezultat, nauczyciel i grupa widzą jego wysiłek i doceniają go.
- 9) Uczeń ma możliwość realizacji własnych pomysłów.

⁵ G. Kryk, *Samokształcenie w edukacji wczesnoszkolnej*, Wydawnictwo PWSZ, Racibórz 2009, s. 86.

Wdrożenie

Kolejnym etapem pracy był wybór tematu doświadczeń poszukujących, opracowanie fiszek poszukujących, omówienie ich w zespole, a następnie przeprowadzenie zajęć z uczniami. Zdecydowano się na zajęcia otwarte, w których uczestniczyli wszyscy nauczyciele ze szkoły. W załączniku przedstawiono przykład przeprowadzonych zajęć (Załącznik 1).

Podczas omawiania zajęć otwartych nauczyciele wskazali następujące kwestie organizacyjne i merytoryczne ważne z punktu widzenia rozwijania kompetencji kluczowych uczniów:

- Uczenie się techniką doświadczeń poszukujących wymaga odpowiednio zorganizowanego środowiska edukacyjnego. tj. wprowadzania efektu zaskoczenia, zaciekawienia; pracy w małych grupach, która wymusza aktywność wszystkich jej uczestników; możliwości przedstawienia i zaprezentowania wyników pracy.
- Elementem charakterystycznym w uczeniu się techniką doświadczeń poszukujących (odróżniającym od innych sposobów uczenia się) jest kartoteka fiszek problemowych (zwaną również poszukującymi, przewodnimi albo kartami pracy ucznia), które zawierają pewną liczbę poleceń do wykonania w związku z określonym tematem, a także źródła informacji.
- Nieodzownym elementem omawianej techniki są materiały dokumentacji źródłowej, tzw. klasowa biblioteka pracy. Materiały źródłowe nauczyciel gromadzi razem z uczniami (fotografie, reprodukcje, widokówki, prospekty, filmy, przezrocza, płyty, materiały reklamowe itp.).
- W trakcie pracy uczniowie kształtują umiejętności wypowiadania się, przedstawiania rezultatów swojej pracy, jej obrony, dostosowywania formy prezentacji do potrzeb słuchaczy oraz odpowiadania na pojawiające się pytania i brania udziału w dyskusji.
- Technika doświadczeń poszukujących może stać się istotnym czynnikiem wspierającym rozwój osobowości uczniów.
- Uczniowie będą lepiej przygotowani do radzenia sobie z wyzwaniami świata zewnętrznego, nie będą bali się nowości i zmian.

Wykorzystywanie w procesie kształcenia techniki doświadczeń poszukujących wymaga od nauczycieli innego niż tradycyjne podejścia do tego procesu i organizacji zajęć. Przestają oni być osobą centralną procesu, nie wykładają, nie dają gotowych odpowiedzi, lecz organizują uczącym się warunki do samodzielnego działania, a w szczególności:

- pozostawiają uczniom samodzielność (w określonych granicach) zarówno w zakresie wyboru tematu projektu, sposobów postępowania, a często również wyboru partnerów do pracy w zespole;
- umiejętnie kierują działalnością uczniów, nie narzucając im swojego punktu widzenia, udzielają pomocy, sprawują dyskretną kontrolę;

- uznają „orientowanie się na proces” (jak uczeń pracuje, jakich uczy się zachowań społecznych, jak radzi sobie z relacjami w grupie) za równie ważne jak „orientowanie się na efekt (produkt)”.

Można zatem powiedzieć, że nauczyciel pełni rolę przewodnika, instruktora, doradcy. Cechuje go niedyrektywny sposób pracy. „Aranżuje sytuacje dydaktyczne wzbudzające ciekawość poznawczą, która inspirowa uczniów do podejmowania określonych działań badawczych”⁶.

Podsumowanie

Nauczyciele wdrożyli technikę doświadczeń poszukujących do szkolnej praktyki. Zauważyli, że ten sposób pracy wyzwała aktywność sterowaną od wewnątrz ciekawością, chęcią poznania czegoś, dążeniem do rozwiązania problemu. Takie zachowania i postawy znacząco wpływają na zwiększenie możliwości uczenia się uczniów.

Ponadto uczniowie:

- chętniej i częściej podejmują się nowych zadań;
- uczą się od siebie wzajemnie;
- dzielą się pomysłami i doświadczeniami;
- współpracują i współdziałają.

Nauczyciele podkreślali również, że lepiej poznali swoich uczniów i nawiązali z nimi bliższy kontakt, przez co łatwiej im aktywizować uczniów do działania, zaspokajać i rozwijać ich zainteresowania.

Załącznik 1 – Przykład zajęć otwartych przeprowadzonych w szkole

W ramach projektu interdyscyplinarnego odbył się wyjazd klas na Ostrów Tumski w Poznaniu, podczas którego uczniowie mieli zapoznać się z historią Polski w okresie wprowadzania chrześcijaństwa i pracować techniką doświadczeń poszukujących.

Do tego celu nauczyciele przygotowali fiszkę poszukującą, która zawierała zadania do poszczególnych etapów doświadczeń wraz z dokumentacją źródłową oraz materiałami. Fiszka poszukująca została dostosowana do wymagań programu nauczania danej klasy i wykonana w kilku egzemplarzach. Dzięki temu nauczyciel nie musiał zapisywać jej treści na tablicy, kiedy uczniowie zapoznawali się z treścią fiszki i zastanawiali nad sposobami wykonania zawartych w niej zadań oraz planowali swoją pracę.

⁶ G. Kryk, dz. cyt., s. 86.

Fiszka składała się z czterech części. Trzy pierwsze polegały na gromadzeniu materiałów i dzieliły się na:

- zadania do wykonania przed wyjazdem;
- zadania do zrobienia przed wejściem do katedry;
- zadania do wykonania wewnątrz katedry.

Etap ostatni dotyczył przygotowania prezentacji na bazie zgromadzonych informacji.

Przed wyjazdem uczniowie zaznajomili się z treścią fiszki, wybrali zadania i wyznaczyli grupy, w jakich mieli pracować. W pierwszej części fiszki znajdowały się cztery zadania, spośród których każda osoba wybrała jedno i wykonywała je na podstawie materiałów otrzymanych od nauczyciela. Następnym elementem była podróż komunikacją miejską. Uczniowie wyposażeni w podkładki z klipsem, fiszki, czyste kartki do robienia notatek oraz przybory do pisania i kredki rozpoczęli wycieczkę. Po dotarciu na miejsce mogli przystąpić do rysowania i opisywania wyglądu katedry lub jej drzwi wejściowych. Ostatni element wycieczki stanowiło zwiedzanie katedry. W środku pierwsza grupa szukała informacji na temat miecza św. Piotra, druga liczyła kaplice, a trzecia odkrywała tajemnice podziemi. Wszystkie zgromadzone materiały zostały przywiezione do szkoły.

Następnego dnia uczniowie, pracując w grupach, których skład ustalili na początku, wykonywali ostatni etap pracy techniką doświadczeń poszukujących. Najpierw porównywali swoje notatki i obserwacje. Dokonali podziału ról i przystąpili do tworzenia plakatu o Ostrowie Tumskim. Po wykonaniu zadania nastąpiła prezentacja wyników, która podlegała ocenie kolegów. Wskazywali oni, co zostało ciekawie przedstawione, a co nie było dla nich – jako słuchaczy i obserwatorów – jasne i zrozumiałe. Wzajemnie udzielali sobie wskazówek na temat sposobu prezentowania rezultatów pracy.



Aleje Ujazdowskie 28
00-478 Warszawa
tel. 22 345 37 00, fax 22 345 37 70
e-mail: sekretariat@ore.edu.pl

www.ore.edu.pl

